

nyíthatatlan illúzió? Mindenképpen ez válik a tanár betegség utáni életének mozgatójává, bármit gondoljunk is az ő igazságáról.

A *Nemesis* ugyanott játszódik, ahol az első Roth-kötet: magyar szemmel irdatlanul nagy város, mégis *kisvárosias*. Newark, annak is zsidók lakta része. Nincs benne semmi etnográfiai pikantéria, még a szokások, érintkezési formák, figurák sem különböznek nagyon attól, mint ha olasz vagy ír negyedben zajlanának a történetek. Gyorsan el is feledkezünk erről a környezetről, és talán nem tévedünk, ha ezt az írói szándéknak tulajdonítjuk. Nem zsidó (olasz, ír) problémák, hanem az amerikai társadalom emberi kérdései fogalmazódnak meg. Az írások nagy élvezettel és szép ráérőséggel pásztáznak végig Newark alakjain: a nagyképűektől a szerencsétlenekig, a tehetősektől a kisemberekig, az ügyeskedőktől az elesettekig. Olykor még rá is játszik a panoptikum mutogató-emberének szerepére – a kisregény esküvőleírását például ezzel a mondattal nyitja: „Kezdem a rokonsággal” (133.).

Pár szót mindenképpen megérdemel a fordítás – Nemes Anna elképesztő munkát végzett. Úgy őrzi meg az ‘50-es évek hangulatát (amit a mindössze kilenc éve keletkezett műben is meg kell tennie), hogy nem archaizál, nem erőltet semmiféle korfestést. Észrevehetetlen, természetes, élvezetes.

Az első és az utolsó könyv egyszerre jelent meg, össze is csengenek, és vitathatatlanul nagy művek. Roth – ismerjük be – nem mindig ennyire meggyőző, sokszor automatikusnak, gépiesnek, túlságosan is megszokottnak érezhetjük. De ez a két kötet most nagy öröm. (*21. Század Kiadó*)

KÁLMÁN C. GYÖRGY

Három évszázad hangjai Ghánától Kaliforniáig

YAA GYASI: *HAZATÉRÉS*, FORD. CSUHAI ISTVÁN

A ghánai születésű, Alabamában felnevelkedett Yaa Gyasi 2016-os, monumentális debütáló regénye, a *Hazatérés* tizennégy nézőpontot megszólaltatva, három évszázadon, kontinenseken, polgárháborúkon és bevándorlási hullámokon átívelve öleli fel hét egymás utáni generáció történetét, a tizennyolcadik századi Ghánától egészen a huszadik századi Harlemig. Eszünkbe juthat Kate Atkinson *Fénykép Ezüstkeretben* című családregénye, amely hat generáció életét mutatja be, azonban Atkinson regénye visszaemlékezések kusza sorozata, Gyasié pedig kronologikus sorrendben enged egyfajta párhuzamos betekintést Maama gyermekei, Effia és Esi, két ghánai születésű féltestvér leszármazottjainak sorsába. Érdekes kísérlet lehetne a regény fejezeteit véletlenszerű sorrendben olvasni, ilyen módon hasonló olvasási tapasztalathoz juthatunk, mint a *Fénykép Ezüstkeretben* esetében.

A regény legnagyobb erőssége egyfajta nagyon határozott testiség, egy „élő-ség”, ami folyamatosan érzékelhető; a föld is él, rossz termés esetén „évről évre

halált köp” (207.). A szövegnek erős pulzusa van, ami magával ragadja, behúzza az olvasót. Effia fejezete átható, költői nyitással indul: „Aznap éjjel, mikor Effia Otcher beleszületett Fantiföld pézsmailatú hőségébe, tűz tombolt, keresztülette magát az apja földje melletti erdőn. A levegőből élt; barlangokban és fáknban aludt; felégette az útját, nem törődve a hátrahagyott pusztítással, míg elért egy ashanti falut. Ott eltűnt, eggyé válva az éjszakával” (1. Saját fordítás. Csuhai István fordítása jó, kifejezetten frappáns, szép, azonban helyenként körülményes, túlzottan cizellált, ami elvesz az eredeti szöveg lüktetéséből. Fordítói kihívást jelenthet a különböző korszakok, földrajzi területek, társadalmi helyzetek és életkori tényezők által változó dialektusok érzékeltetése, és Csuhai István szövege ennek eleget is tesz.)

Gyasi nem fél leírni a mocskot, legyen az drogfüggőség, családi vagy nemi erőszak, vagy a tömlöcben, a saját és a társaik ürülékében és vizeletében éhező nők szenvedése. A rabszolga-kereskedelem mint öröklött trauma generációról generációra kíséri végig Effia és Esi leszármazottainak életét; a kiindulópontban az egyik ág rabszolga-kereskedelemmel foglalkozik, a másik pedig rabszolgaként kell küzdjön. Visszatérő motívum a testen bélyegként hordozott trauma: „És a ciklus ezzel útjára indult. Baaba [Effia mostohaanyja] ütötte Effiát. Cobbe [Effia édesapja] ütötte Baabát. [...] Effia testén minden hegnek megvolt a kísérőhege Baaba testén [...]” (15.). A két lány szomszédos falvakban születik meg, egymás létezéséről nem tudva, és míg előbbi egy brit férfihoz megy feleségül, aki a rabszolga-kereskedelemben dolgozik, utóbbit elszállítják az Atlanti-óceánon túlra, rabszolgának. Az első két fejezetben a kettejük nézőpontja érvényesül, alapot adva a további szálaknak. A két nő története, abszurd módon, egyszerre széttartó és párhuzamos. Effia nemi erőszakból született gyermek, Esit pedig, mielőtt elszállítanák az óceánon túlra, megerőszakolja egy brit tiszt. A nővérek sorsának keserédes iróniája, hogy tudtuk nélkül nagyon is közel vannak egymáshoz: Esi annak a kastélynak a tömlöcében raboskodik, amelyben Effia elhaló, gyenge női sikolyokat hall a mélyből.

A regény összetett, magával ragadó motívumhálóval dolgozik; az elnyomás, az egyenlőtlenség és a kulturális örökség központi motívumrendszere végig ott húzódik a történet gerincén. A már említett testiséghez, a tűz indítóképéhez, az erőszakhoz és a traumák húsba tapadásához hozzátársul a víz funkciója mint egyfajta kollektív emlékezet, a múlt kifürkészhetetlensége és apró darabokból lehetséges összefoltozása, a hang nélküliség, vagy éppen teljes némaság, a vér, a rémképekkel és látomásokkal társuló álmatlanság, a származás bőrszínben hordott bélyege, és a többszörös másság. Quey apja fehér, anyja pedig fekete, így a fiú sehová sem tud igazán tartozni, valamint fiatal korában erősen vonzódnak egymáshoz legjobb barátjával; aki feketébb, mint Quey, ami hozzátesz a fiú vágyához, elérhetetlenséget és izgalmat teremtve; amikor barátja teste hozzápréselődik az övéhez, azt érzi, „a két test egy” (89.). Miután apja észreveszi a két fiú közelségét, fiát Angliába küldi tanulni. Willie férje, noha fekete felmenői is vannak, olyan világos bőrű, hogy az emberek fehérnek hiszik: a férfi elhagyja, és egy fehér nővel kezd új, fehér életet. Ness nem alkalmas házkörűli munkára; testén végighúzódó hegek látán jelenlegi rabszolgatartói rosszul lesznek, így a gyapotszedést kapja feladatként: „Ness bőre már nem is bőr volt, hanem inkább múltjának láthatóvá váló, meg-

testesülő szelleme” (109.). Há korbácsnyomokkal borított háta és izmos teste egyértelművé teszi, hogy évekig szénbányában dolgozott, „megbélyegezték” (235.), ami miatt egy olyan városba költözik, ahol hozzá hasonló szabadult rabok élnek, feketék és fehérek egyaránt. Yaw arcán égési heg húzódik, amit abban a tűzben szerzett, amit az anyja, Akua gyújtott álmában, és aminek hegei az asszony kezén és lábán is ott húzódnak, kapcsot képezve kettejük között.

A tűz-, illetve égésmotívum újra és újra felbukkan: jelen van Effia születésekor, a forró gyapotban, ami égeti Ness kezét, az „égő fájdalom[ban]”, amit Há érez a bányában dolgozva, azt képzelve, hogy az „felgyújtja a szenet” (227.), Akua rémálmaiban Maameról, Marjorie félelmében. A vízmotívum az utolsó előtti fejezetben bontakozik ki, Marjorie nagyanyja magyarázatából: „az őseik szellemét tartja lent. [...] beljebb [sétáltak] a vízbe. Ez volt a nyári rituáléjuk, a nagyanyja így emlékeztette őt arra, mi az a hazatérés” (374.).

Nehéz regényről beszélünk: extradiegetikus narrátor szólaltatja meg a tizen-négy nézőpontot, hol hosszabb, hol rövidebb fejezetek erejéig. Novellafüzérként is értelmezhető a mű, hiszen a történetek helyenként gyengébben, helyenként erősebben, de önmagukban is megállják a helyüket, azonban a regény lényege az a szerves egész, amelyet együtt képeznek. A szerző nem kis feladatot vállalt magára, azonban sikerült egy olyan történetláncot létrehoznia, amelyben nemcsak, hogy minden láncszem összefügg az azt megelőzőkkel és az azt követőkkel, hanem sajátosak is képesek maradni. A karakterek, különösen azzal számolva, hogy (az angol nyelvű kötet esetében) háromszáz oldalon kell megosztaniuk, meglepően egyediek és kidolgozottak. Minden karakter életébe egyszer kapunk részletesebb betekintést, ettől függetlenül képesek vagyunk kötődni hozzájuk. (A regény elején fellelhető családfa megkönnyíti az olvasó dolgát, segít eligazodni a szereplők között, és hasznos a szövevényes cselekmény átlátásában.)

Ahogy Gyasi egy 2016-os interjúban elmeséli a *Politics and Prose*-nak, a történet ötlete 2009-ben született meg. Az író ebben az évben Ghánába utazott egy Stanford egyetemi ösztöndíj keretei között, ahol meglátogatta a Cape Coast Kastélyt. A kastélyban a fenti szinteken a szerencsésebb ghánai nők éltek brit férjeikkel, viszont alább, a tömlöcökben olyanok, akikre rabszolgasors várt. Ottlétekor Gyasi valamiféle spirituális jelenlétet érzékelt, mintha kísértenék az épületet. Gyasinak fontos volt, hogy az eddig hang nélküli tapasztalatokat szólaltassa meg: a regény írása közben beleképzte magát azoknak az embereknek a helyzetébe, akik saját hangjukon nem képesek elmesélni a történetüket. A célja az volt, hogy a kötet egy kirakós élményét nyújtsa, ugyanakkor az is, hogy a hét generáció történetének végére érve, a kirakós darabjait összerakva, az olvasó képes legyen megérteni mindazt az összetett történelmi és politikai előzménysort, amely a közelmúltig (a könyvben ez körülbelül az 1990-es évekre tehető) vezetett el. Ezáltal persze hatalmas kihívás volt, hogy koherens, követhető és élvezhető maradjon a történet, viszont az író ezt a problémát (nemcsak) a debüt regényeket megszégyenítő technikával volt képes áthidalni, méghozzá alázattal. Yaw fejezetének hangja erősen önreflexív, a narratíva létrehozásának kihívásaira vonatkozik: „Nem tudhatjuk melyik történet a helyes, mert nem voltunk ott. [...] Ez a történelem problémája. Nem tudhatjuk, mert nem voltunk ott, nem voltunk ott, hogy mi magunk lássuk, halljuk,

tapasztaljuk. Mások szavaira kell hagyatkoznunk. [...] Azét hisszük el, akié a hatalom. Ő az, aki eljut oda, hogy leírja a történetet. [...] fel kell magatokban tennetek a kérdést: Kinek a története hiányzik nekem? Kinek a hangját nyomták el, hogy ez a hang hallatsszon? Amint ezt kitaláljátok, meg kell találnotok azt a történetet is. Onnantól rendelkezésekre áll egy tisztább, noha még mindig nem tökéletes kép” (317.).

A regény komplex módon mutatja be a rasszizmus problémáját, és túl is lép azon, hogy a feketéket csupán a rasszizmus elszenvedőjeként mutassa be. Gyasi bátran abuzív fekete karaktereket is felvonultat, akik nemcsak a rabszolga-kereskedelem áldozatai, hanem aktív résztvevői is, így árnyalt képet fest mind a rassz, mind a gender alapú megkülönböztetésről és elnyomásról. (*Libri*)

VISNYEI PETRA

Az élni akarás imája

NARINE ABGARJAN: *ÉGBŐL HULLOTT HÁROM ALMA*; FORD. GORETITY JÓZSEF

Nem csak az ember, de egy nép, egy kultúra vagy akár egy pusztulás szélére jutott kis vidéki falucska is csak addig képes életben maradni, amíg van, aki emlékezzen rá, felidézze a szokásait és azokat a szabályokat, amelyek valamikor meghatározták a létezését.

Az *Égből hullott három alma* az ősi örmény kultúra és folklór emlékezetének és megőrzésének regénye, egy olyan írónő tolmácsolásában, aki kisgyermekként részese volt az örmény provinciális élet miliójének, látta, hogyan élnek a régi öregek, hallgatta történeteiket, megtanulta szokásaikat, és magába szívta a sajátos kulturális közeg minden apró rezdülését. Ezek az intenzív élmények, a vidéki lét és a – minden megpróbáltatás, még a háború ellenére is – paradicsominak mondható gyermekkor olyan impulzusokkal szolgáltak, melyek később szépirodalmi munkáiban meghatározóvá váltak a nagyfokú szociális és kulturális érzékenységgel bíró Narine Abgarjan számára.

Abgarjan, sok örmény fiatalhoz hasonlóan, az oroszországi rendszerváltást követően, a kilencvenes évek elején a jobb élet reményében utazott Moszkvába. Az eleinte alkalmi munkákból élő fiatal írónő a 2000-es évektől kezdte el publikálni főként önéletrajzi ihletésű elbeszéléseit, melyekre jelentős hatást gyakoroltak a gyermekként hallott történetek, népi hiedelmek és mondák. A 2010-es évek derekától az orosz irodalmi közeg méltán elismert alakjává vált, felkerült a nagy presztízzsel bíró Nagy Könyv Irodalmi Díj hosszú listájára, elnyerte az Alekszandr Grin Irodalmi Díjat, 2016-ban pedig az *Égből hullott három alma* című regényéért Jasz-naja Poljana Díjat kapott, és a kortárs női irodalom olyan jeles képviselői között tudhatta magát, mint a nagy történetmondóként számon tartott Marina Sztjepnova, Gyina Rubina és Ljudmila Ulickaja.

Egy interjújában Abgarjan úgy nyilatkozott, hogy egyfajta missziónak tekinti a kultúra megőrzését, azt, hogy írásaiban emléket állítson nemcsak az örmény, hanem a tradicionális orosz vidéki életnek is, amely a brezsnyevi időktől kezdődően,